

**ПРЕДИЗВИК И ПРЕВОДЛИВОСТ НА ТОПОНИМИТЕ:
СТАРАТА ЧАРШИЈА И БИТ- ПАЗАР ВО ИТАЛИЈАНСКИТЕ
ПРЕВОДИ НА СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКАТ КНИЖЕВНОСТ**

м-р Јована Караникиќ*

Апстракт: Целта на овој труд е да ја прикаже топономастика како важна компонента во еден книжевен текст на која треба да се обрне поголемо внимание особено при превод. Преку конкретните примери на два топоними: Стара чаршија и Бит-пазар, кои се среќаваат во неколку текстови од современи македонски автори, преведени на италијански и на англиски јазик, претставени се преведувачките решенија, можните стратегии на преведување, но и двосмисленоста која може да произлезе како несакана последица во преводот.

Клучни зборови: *топоними, преведувачки стратегии, италијански јазик*

**THE CHALLENGE AND THE TRANSLATABILITY OF THE
TOPONYMES: STARA CARSIJA AND BIT-PAZAR IN THE ITALIAN
TRANSLATIONS OF THE MACEDONIAN CONTEMPORARY
LITERATURE**

Jovana Karankikj, M.A.*

Abstract: This aim of this paper is to demonstrate the toponomastics as an important component of a literary text, and which should be treated with greater attention especially in the process of translation. The two concrete examples of Stara Čaršija and Bit-pazar, that can be found in couple of texts of contemporary Macedonian authors, translated in Italian and English language, illustrate the different solutions of the translators, the possible strategies that can be undertaken, and the ambiguity that can result as a unwelcome consequence in the translation.

Key words: *toponomastics, translation strategies, Italian language*

* Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.
Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip.

Вовед

Топонимите, односно имињата на места, претставуваат силна компонента во еден книжевен текст. Преводите на македоска книжевност на италијански јазик изобилуваат со географски имиња на градови, населби, планини, како и имиња на структури како мостови, тврдини итн. Овој текст поаѓа од една анализа на топонимите од аспект на нивната врска со македонската култура и начинот на кој преводот успева или не успева да ги пренесе „товарот“ од конотации содржан во еден топоним.

1.Можни стратегии за превод на топонимите

Преку споредба на текстови од македонската литература преведени на италијански јазик, може да се забележи дека врз најголем дел од топонимите е извршена транслитерација. Транслитерацијата во овој случај претставува пренесување на букви од македонската кирилична азбука преку латинични букви или збир на латинични букви. Транслитерацијата се извршува преку систем од правила. Правилата за транслитерација овозможуваат еднозначно пренесување на македонски географски имиња, имиња на историски личности, споменици на културата, како и термини од македонско потекло во соодветната научна област со средствата на специјално конструираната верзија на латиничната азбука.¹ Во некои случаи името на местото е семантички преведено, затоа што е тесно врзано со карактеристиките на тоа место. А во други случаи е извршена таканаречената техника на *објаснување*, односно преведувачот додава во текстот информации кои се содржат во името од појдовниот текст.²

Специфичен пример: Стара чаршија и Бит-пазар

Особен интерес привлекува присутвото на *Страта чаршија* во Скопје, како топоним кој се појавува во неколку текстови од различни современи автори, преведени на италијански јазик. Топонимот е формиран од придавката *стар, a, o* и именката *чаршија*, еден од многуте турцизми присутни во македонскиот јазик, со значење на дел од град со дуќани, однос центар на град.³ Инаку зборот потекнува од персискиот збор *çar-su, çar* со значење - четири, а *su* - страна.⁴ Еден од можните еквиваленти во италијанскиот јазик е *centro storico*, „првобитното јадро на еден град, кој вообичаено е и дел од градот од најголем историско – уметнички интерес“⁵.

¹ Мурѓоски Золе (2005), Речник на македонскиот јазик, Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје, стр. 830

² Salmon Kovarski Laura, (2006), „La traduzione dei nomi propri nei testi fizonali. Teorie e strategie in ottica multidisciplinare. in: Il Nome nel testo, 8

³ Мурѓоски Золе (2005), Речник на македонскиот јазик., цит.дело стр. 901

⁴ Податоци во врска со етимологијата се добиени по пат на консултации со д-р Марија Леонтиќ, професор на катедрата за турски јазик и книжевност на Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

⁵ Il Grande dizionario Garzanti della lingua italiana(1989), Garzanti, Milano, str.353

Во расказот *Антологичарот* на Драги Михајловски, ова е првото место каде што пријателите и колегите од Македонија, го водат штотуку пристигнатиот американски колега. Тоа и ќе остане едно од омилените места кои што ги посетува главниот лик во неговото слободно време и од каде што преку комуникација со луѓето ќе го вежба македонскиот јазик и ќе ги продлабочува знењата за културата на оваа земја.

„Тука мирисаше на душа, душа слична на онаа што, не толку одамна во сега далечната Америка непромислено ја продадов цабе на ѓаволот. Чувството ми се продлабочи кога на излегување од аеродромската зграда видов двајца средовечни мажи, моја врст приближно, како држат транспарент со моето име напишано на среде – Ричард! Мои луѓе, си реков. Потоа, по кусото возење со таксито гадно се опивме некаде во *старата чаршија*, (...) *Три јавора* мислам дека беше или *Т’га за југ*, сега веќе не сум сосема сигурен. И уште средбата и разговорот со еден чичко кај кого отидов пролетта следната година да купам черце или нешто слично од богатиот македонски арсенал на везени работи зашто веќе поднаучив малку македонски и сè почесто шетав низ *Бит пазар* и *старата чаршија*.⁶

„La sensazione diventò più intensa quando all’uscita dall’edificio aeroportuale vidi due uomini sulla cinquantina, quindi più o meno della mia stessa età, che tenevano un cartello con il mio nome scritto al centro – Richard! La mia gente, mi dissi. Successivamente, dopo il breve percorso fatto in un lurido taxi ci ubriacammo da qualche parte a *Stara Ćarsija*, Tri Javora penso che fosse o *T’ga za jug*, adesso non posso più dire di esserne completamente sicuro.(....) E ricordo anche l’incontro e la conversazione fatta con un signore da cui ero andato la primavera successiva per comprare un tappetino o qualcosa di simile del ricco arsenale macedone di cose lavorate a mano, visto che avevo già imparato un po’ di macedone e sempre più spesso andavo a farmi un giro al mercato Bit Pazar o nella *Stara Ćarsija*.!”⁷

Од примерите може да се забележи дека преведувачот направил транслитерација на името од македонски јазик. Сепак, откако по прв пат го внесува името, употребил и Белешка на преведувачот, објаснувајќи дека се работи за „стар квартал, односно дел од градот Скопје, полн со занаетчиски дуќани и работилници кој датира од турскиот период“. Преведувачот на истиот расказ од англиски јазик, пак, употребил семантички превод “old market” (стар пазар)⁸.

И во романот *Суркачот* на Прокопиев еден од настаните се одвива токму во овој дел од Скопје. Таму всушност, се наоѓа канцеларијата на американскиот инвеститор Пол Дандроф, за кого работи главниот лик во

⁶ Михајловски Драги (2003), *Антологичарот*, во *Раскази од шести кат*, Каприкорнус, Скопје

⁷ Mihajlovski Dragi (2008), *L’antologista in ”Diversity”*, trad. di Mariangela Biancofiore, disp.da: <http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=179&idTekst=1166>

⁸ Mihajlovski Dragi,(2011) *Selected Works*, NUB Sv. Kliment Ohridski, Skopje

романот. Нараторот објаснува дека изборот на местото не е случаен, туку дека е мотивиран од мултиетничкиот карактер на овој дел од градот. И токму тој податок го потенцира американскиот инвеститор во неговите извештаи до централните оддели на неговата организација. Така, ова место во извештаите на Дандроф, добива ново значење, станува предизвик за американскиот инвеститор и место на потенцијална опасност. Тој аспект е видлив во следниот извадок:

„Откако are working together, поретко доаѓа во зградата на претпријатието, речиси секој ден е со Дандроф, а секој втор кај Дандроф, во неговата канцеларија во Стара чаршија. Канцеларијата е во стариот дел на градот,- вели Дандроф со извесна гордост. Сигурно во извештаите до својата организација со седиште во Њу Јорк споменува дека Канцеларијата за помош е сместена во predominantly Albanian area.(...)а потоа во прошетка низ Чаршијата.”⁹

„Da quando lavorano insieme, raramente viene nell’ufficio della società ma vi passa quasi ogni giorno con Dundroff, mentre gli altri giorni sta all’ufficio di Dundroff nella Città Vecchia. (...)L’ufficio è nella parte vecchia della città –dice Dandroff, non senza orgoglio. Deve aver citato nei suoi rapporti al quartier generale di New York della sua organizzazione che l’Ufficio Aiuti a Skopje è situato in un’area di prevalenza albanese. (...)E dopo mentre camminano per la Città Vecchia si muove abilmente come se fosse un residente di lunga data in mezzo agli uomini...”¹⁰

Во оригиналниот текст, авторот само еднаш го користи описот „стариот дел од градот“, во останатиот дел го користи името *Стара чаршија* или само *Чаршијата*. Преведувачот најверојатно го добил името поаѓајќи од описот – Città Vecchia, со значење на Стар Град во италијанскиот јазик, и извршил превод кој делумно соодветствува на карактеристиките на ова место. Останатите релевантни карактеристики можат да се извлечат од контекстот. Други именувања кои се сретнуваат во туристичките водичи за Скопје на италијански јазик се: „il Vecchio Bazar”(Стариот Пазар), „il Centro Storico“ (Историски центар од градот). Па така, овој дел од Битола во расказот *Ѓон* од Драги Михајловски, повторно е преведен како *centro storico*¹¹. Инаку, маркираните делови на англиски јазик во оригиналот му служат на авторот да ја доближи сликата за Дандроф, така што ги пренесува истите зборови што американецот ги користи кога зборува за Македонија. Со оваа наративна стратегија авторот сака да ја потенцира хипокризијата што ја гледа во однесувањето на Дандроф.

⁹ Прокопиев Александар, (2007) Сиркачот, Магор, Скопје

¹⁰ Prokopiev Aleksandar, (2009) Voyeur, trad. di Francesca Sammarco, Besa, Nardo

¹¹ Mihajlovski Dragi (2008), Suola in „Diversity” trad. di Mariangela Biancofiore, disp.da: <http://www.diversity.org.mk/Sodrznina.asp?idEKniga=179&idTekst=1165>

Етикетата на зона во која присуството на население од мулманска вероисповест е пренесена со негативна конотација во веќеспоменатиот расказ *Ѓон* на Михаловски.

„Потоа веднаш отидов во Старата Чаршија или „у Техеран“ како што велат Скопјаните, го најдов Шилото, го купив ѓонот и право на Железничка, извадив карта во еден правец и вечерта околу осум бев во Битола“¹².

„Subito dopo andai a Stara Ćaršija o “a Teheran” come dicono gli abitanti di Skopje, trovai lo Spunzone, comprai la suola e di corsa alla stazione, presi un biglietto di sola andata e la sera stessa, verso le otto ero a Bitola“¹³.

Со оглед на тоа што сите споменати раскази на Михаловски од ист преведувач, во преводот врз името е извршена само транслитерација, како и во претходниот случај. Само што во овој случај, до името на овој дел од Скопје, стои име на друг град со кој е спореден на презиран начин, токму заради етничката маркираност. Истотака, друг елемент што може да се забележи е предлогот „у“ во оригиналниот текст кој е граматички некоректен, но е типичен за говорниот јазик од околината на Скопје, наместо стандардниот „во“. Со тоа авторот става акцент ставовите и стереотипите што постојат помеѓу етничките заедници во Македонија. Вреди да се забележи во овој случај и ставот на авторот, кој во овој случај е и главниот лик, студент од Битола кој останал да работи во Скопје. Тој го става изразот под наводници и го препишува на жителите на Скопје, група на која не приаѓа, значи се оградува себеси од овој став. Преведувачот не го пренел во преводот тој стилски елемент кој паѓа во очи кај читателот на оригиналниот текст. Во тој случај, стилскиот ефект е помал во преводот, но, основното значење сепак е пренесено.

Друго место кое покрај географската близина, се сретнува и во сличен контекст со Стара Чаршија, е Бит -пазар. Тоа е местото каде што главниот лик од расказот *Ѓон* на Михајловски треба да заврши една зделка кај “кондурџијата“. Не случајно тоа е и местото кое често го посетува споменатиот американец од расказот *Антологијарот*. Зборот *пазар* во македонскиот јазик означува, меѓудругото, отворен простор или зграда што се користи за купување и продавање производи.¹⁴ Во овој случај може да се забележи дека во италијанскиот јазик се користи терминот *bazar*, и чие основно значење во италијанскиот јазик е „типичен пазар од исламскиот исток и од северна Африка“¹⁵ Етимолошкиот корен е од персискиот збор *bazar*, а името на местото доаѓа од турскиот збор *bitpazarı*, што значи пазар на кој се продаваат

¹² Михајловски Драги (2003), *Ѓон*, во Раскази од шести кат, Каприкорнус, Скопје

¹³ Mihajlovski Dragi (2008), *Suola*, цит. дело

¹⁴ Мургоски Зозе (2005) Речник на македонскиот јазик, цит.дело стр. 534

¹⁵ Il Grande dizionario Garzanti della lingua italiana (1989), Garzanti, Milano, str.211

стари предмети.¹⁶ Асонанцата на овие двата термини од македонскиот и италијанскиот јазик укажува на заедничката етимологија. Овие термини го рефлектираат влијанието на трговските и културните контакти врз лексиката на различни јазици.

Преведувачот на италијанскиот превод на расказот *Антологичарот* користил техника на *објаснување* и вметнал „mercato”(пазар)¹⁷ пред името на местото: „sempre più spesso andavo a farmi un giro al mercato Bit Pazar”¹⁸. Во другиот расказ не е прецизирано дека се работи за пазар, но може да се разбере од контекст:

“Devi andare a Bit Pazar, dove stanno i calzolai” Lo riconoscerai facilmente,” disse, “c’ha il naso proprio come uno spunzone, per questo lo chiamano così; a Bit Pazar, nella zona dei calzolai!”¹⁹

„Ќе ојш на Бит Пазар, кајшо се кондурациите“ „Ногу лесно ќе го познајш, рече, носо му е баш ко шило, зато така го викаме; на Бит Пазар е, кај кондураците!”²⁰

Сепак, најинтересни забелешки поттикна споредбата со преводите на истите текстови на англиски јазик. Преведувачите на расказот *Ѓон*, односно *Sole – leather*, користеле „Old Market” (Стар пазар)²¹ за Бит-пазар, додека преведувачот на расказот *Антологичарот*, односно *The anthologist*, го искористил истиот израз за Стара чаршија, и го оставил Бит-пазар со латинично писмо, значи го искористил оригиналното име без објаснување.²²

2.Заклучок

При сумирање на заклучоците од споредбите помеѓу споменатите текстови може да се забележи дека за едно исто место се сретнуваат повеќе соодветни изрази во еден странски јазик. Од друга страна, пак, еден ист израз во еден срански јазик е искористен за означување две различни места во македонскиот јазик. Овие примери се показател за спектарот од можности и предизвици кои преведувачите го откриваат при реконструирање на богатството од значења кое е содржано во име на едно место, односно топоним.

¹⁶ Податоци во врска со етимологијата се добиени по пат на консултации со д-р Марија Леонтиќ, професор на катедрата за турски јазик и книжевност на Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

¹⁷ Китановски Наум (1996) Италијанско – македонски речник, Еуроклиент, Скопје стр.510

¹⁸ Mihajlovski Dragi (2008) L’antologista, цит. дело

¹⁹ Mihajlovski Dragi (2008) Suola, цит. дело

²⁰ Михајловски Драги (2003), Ѓон, цит.дело

²¹ Mihajlovski Dragi (2011) Selected Works,цит.дело: „He’s in the Old Market, with the shoemakers“

²² Mihajlovski Dragi (2011) Selected Works,цит.дело: „through the Bit Pazar and the Old market.”

Библиографија

Единици на кирилица

1. Китановски Наум (1996), Италијанско – македонски речник, Еуроклиент, Скопје
2. Михајловски Драги (2003), Антологичарот, во Раскази од шести кат, Каприкорнус, Скопје
3. Михајловски Драги (2003), Ѓон, во Раскази од шести кат, Каприкорнус, Скопје
4. Прокопиев Александар, (2007), Сиркачот, Магор, Скопје
5. Мургоски Зозе (2005), Речник на македонскиот јазик, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје

Единици на латиница

1. Il Grande dizionario Garzanti della lingua italiana(1989), Garzanti, Milano
2. Mihajlovski Dragi (2008), „L’antologista in „Diversity”, trad. di Mariangela Biancofiore, disp.da:
<http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=179&idTekst=1166>
3. Mihajlovski Dragi (2008), „Suola“ in „Diversity” trad. di Mariangela Biancofiore, disp. da:
<http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=179&idTekst=1165>
4. Mihajlovski Dragi,(2011), Selected Works, NUB Sv. Kliment Ohridski, Skopje
5. Salmon Kovarski Laura, (2006), „La traduzione dei nomi propri nei testi fizonali. Teorie e strategie in ottica multidisciplinare. in: Il Nome nel testo, 8
6. Prokopiev Aleksandar, (2009), Voyeur, trad. di Francesca Sammarco, Besa, Nardo